

Rozwijanie zainteresowań i praca z uczniem zdolnym w szkole

Edukacja w myśl poglądów psychologii i pedagogiki humanistycznej powinna być skoncentrowana na uczniu, to znaczy ma mu pomagać w jego rozwoju i dojrzwaniu. Bardziej szczegółowe cele edukacji wynikają ze sposobu widzenia przedstawicieli psychologii i pedagogiki humanistycznej natury człowieka, sensu jego egzystencji i odpowiedzialności. Przyjmują oni, że człowiek jest jednostką aktywną, w miarę samodzielną, odpowiedzialną za kierowanie własnym życiem oraz z natury dobrą. Cechy te są konsekwencją jego wrodzonej tendencji do samoaktualizacji, w wyniku której realizuje on to, co ma najlepsze i najcenniejsze. Niestety warunki, w jakich żyje rzadko umożliwiają mu w stopniu zadowalającym aktualizację jego wszystkich możliwości.

Edukacja, w myśl psychologii i pedagogiki humanistycznej, ma stwarzać odpowiednie warunki sprzyjające samoaktualizacji uczniów, stymulować ich samodzielne, aktywne, twórcze i odpowiedzialne zachowanie. Mają się oni stać osobami w pełni funkcjonującymi, czyli charakteryzującymi się takimi, zdaniem A. Masłowa, właściwościami jak:

1. Pełniej, mniej schematycznie i bardziej trafnie spostrzegają ludzi i przedmioty.
2. Mają pozytywną samoocenę, nie są nastawieni obronnie.
3. Są spontaniczni w swym myśleniu, odczuwaniu i zachowaniu.
4. Są skoncentrowani na problemach, żyją sprawami które uważają za ważne.
5. Dobrze znoszą samotność.
6. Przeżywają uniesienia, zdumienie, grozę, poczucie potęgi a także i bezradności, zagubienia.
7. Interesują się społeczeństwem i miłują ludzkość, nie żywią wrogości do ludzi.
8. Nawiązują bliższe kontakty z niewieloma ludźmi, lecz są one nacechowane głębią i powagą.
9. Znajdują większe zadowolenie niż inni w samym dążeniu do celu.
10. Mają poczucie humoru, lecz jest to humor raczej filozoficzny niż złośliwy.
11. Są pod jakimś względem twórczy i oryginalni.
12. Nie są oderwani od kultury, ale nie są od niej zbyt zależni.

Właściwości te powinny stanowić cele edukacji rozumianej jako tworzenie warunków sprzyjających ich nabywaniu przez uczniów. Szczególną rolę w strukturze tych warunków odgrywają **postawy nauczycieli**, które wyznaczają interakcje z uczniami. Do postaw tych zalicza się: **akceptację, autentyzm i rozumienie empatyczne**.

Postawa akceptacji zakłada uznawanie uczniów takimi, jakimi są naprawdę, z ich niedoskonałościami, popełnianymi błędami, zmianami w nastroju i motywacji. Nauczyciel

o orientacji humanistycznej przyjmuje, iż każde dziecko z natury jest dobre, gdyż jest zdolne do indywidualnego wzrostu i rozwoju, do aktualizacji swojego potencjału w odpowiednim środowisku. Akceptacja sprzyja budowaniu poczucia własnej wartości i odpowiedzialności za podejmowane decyzje.

Postawa autentyzmu polega na tym iż nauczyciel pozostaje w swym zachowaniu tym, kim jest naprawdę, czyli zachowuje się w sposób naturalny i spontaniczny, jest szczery i otwarty w kontaktach z innymi, ma zaufanie do siebie i innych, jest świadomy swoich uczuć i komunikuje je swoim uczniom. Postawę autentyczności (inaczej prawdziwości, zgodności, poczucia realizmu) uznaje się za najważniejszą postawę wobec ucznia.

Trzecia cecha humanistycznego nauczyciela to **empatyczne rozumienie**, która oznacza podjęcie próby percepcji świata zewnętrznego z pozycji ucznia przez pryzmat jego wewnętrznych doświadczeń i przeżyć oraz usiłowanie wczucia się w jego doznania, uczucia i myśli. Nauczyciel empatyczny częściej reaguje na emocje uczniów, wykorzystuje ich pomysły w procesie kształcenia, często dyskutuje z uczniami, nagradza, jest tolerancyjny wobec ich zachowania.

Psychologia i pedagogika różnic indywidualnych pozwala stworzyć teoretyczne podstawy do pełnej realizacji idei „edukacja dla wszystkich” utożsamianej również z ideą „integracji edukacyjnej i społecznej”, zwanej także ideą „wspólnego nurtu”.

Zgodnie z zarządzeniem MEN, każde dziecko winno być objęte formą edukacji adekwatną do jego potrzeb i możliwości. W praktyce oznacza to, że dyrektor i nauczyciele są odpowiedzialni za organizację edukacji dla każdego dziecka objętego obowiązkiem szkolnym. Realizacja tego zadania wymaga od nauczycieli poszerzenia standardowej wiedzy psychologiczno - pedagogicznej i metodycznej o treści z zakresu psychologii i pedagogiki dzieci wybitnie zdolnych oraz dzieci niepełnosprawnych.

W każdej klasie nauczyciel może spotkać 5 - 10% uczniów wybitnie zdolnych, twórczych, czy utalentowanych oraz ponad 30% dzieci zaliczanych do grup dyspanseryjnych, spośród których 15 - 20% będzie ujawniać trudności w uczeniu się, a 10 - 12% będzie wymagać kształcenia specjalnego i interwencji służb rehabilitacyjnych.

Dziecko wybitnie zdolne charakteryzuje się 3 cechami: ponadprzeciętną inteligencją (iloraz inteligencji równy bądź wyższy niż 130 punktów w Skali Inteligencji Wechslera dla Dzieci), twórczym myśleniem oraz wytrwałością w dążeniu do celu (wysoką motywacją osiągnięć).

Wśród dzieci zdolnych bardzo często wyróżnia się 3 grupy:

- **dzieci ogólnie wybitnie zdolne**, czyli osiągające bardzo wysokie rezultaty we wszystkich obszarach nauki szkolnej,
- **dzieci twórcze**, czyli proponujące oryginalne, nowatorskie rozwiązania różnych problemów, choć niekoniecznie osiągające bardzo wysokie wyniki w nauce szkolnej,
- **dzieci utalentowane**, czyli uzyskujące niezwykle efekty w jednej, określonej dziedzinie.

Dzieci ujawniające niezwykle przebieg rozwoju są zazwyczaj otaczane edukacyjną troską przez najbliższe otoczenie. Potrzeby tych dzieci powinny być nie tylko dostrzegane przez szkołę, ale w odpowiedzialny sposób rozwijane i zaspokajane. W realizacji tego zadania można wykorzystać różne formy organizacji procesu kształcenia dzieci wybitnie uzdolnionych.

Najczęściej wykorzystywane modele to:

1. Wzbogacony program nauczania realizowany w klasie.
2. Program przygotowany przez nauczyciela konsultanta, realizowany przez nauczyciela uczącego w danej klasie przy stałej współpracy z jego autorem.
3. Program przygotowany i realizowany w sposób indywidualny przez specjalistę.
4. Społeczny program specjalistów, realizowany pod ich kierunkiem.
5. Indywidualny tok nauczania, opierający się głównie na samodzielnej pracy ucznia i okresowej superwizji nauczyciela.
6. Specjalne klasy.
7. Specjalne szkoły.
8. Akceleracja edukacji - wcześniejsza i szybsza edukacja.

Wybór najbardziej optymalnego rozwiązania zależy będzie od wielu czynników: właściwości samego ucznia, jego sytuacji rodzinnej, miejsca zamieszkania (mała czy duża miejscowość), cech samej szkoły (przygotowanie zawodowe nauczycieli, liczebność klas, wyposażenie itp.).

Pierwsze i najważniejsze zadanie to dostrzeżenie uczniów wybitnie zdolnych w społeczności klasowej, a następne - to tworzenie warunków dla ich rozwoju. Badania prowadzone w wielu różnych krajach, dowodzą, że zaledwie 1 - 2% dzieci wybitnie zdolnych realizuje swój niezwykle potencjał, i aż 15% tej populacji trwoni go. W działaniach podejmowanych na rzecz uczniów wybitnie zdolnych, przedmiotem troski powinien być nie tylko ich intelekt, ale również osobowość. Są to bowiem dzieci charakteryzujące się wysokim poziomem niepokoju, dotkliwie przeżywające jakiegokolwiek porażki, mające niekiedy kłopoty w interakcjach rówieśniczych, nie zawsze są rozumiane przez najbliższe otoczenie, gdyż w odmienny sposób postrzegają i interpretują zachodzące w otoczeniu zdarzenia.

Szkoła XXI wieku to miejsce, w którym każde dziecko na miarę swoich potrzeb i możliwości może zdobyć nie tylko wiedzę ogólną, ale również wiadomości i umiejętności niezbędne w jego całym życiu. Edukację umysłową należy poszerzyć o edukację emocjonalną i społeczną. Główny cel tej edukacji - jak pisze D. Goleman - to kształtowanie wiedzy o samym sobie, czyli samowiedzy, której główne składniki to:

Samoświadomość - obserwowanie siebie i rozpoznawanie swoich uczuć; tworzenie własnego słownika uczuć; znajomość związku; między myślami, uczuciami i działaniami.

Podejmowanie decyzji - analizowanie podejmowanych działań i przewidywanie ich konsekwencji; rozpoznawanie czy przy podejmowaniu decyzji kieruje tobą myśl czy uczucie; korzystanie z tych umiejętności w sprawach takich jak współżycie seksualne i narkotyki.

Kierowanie uczuciami - śledzenie przebiegu „rozmów z samym sobą” w celu wychwycenia negatywnych przekazów, takich jak niepocholebne myśli o własnej osobie; uświadomienie sobie co kryje się u podłoża danego uczucia (np. ból, który wywołuje złość); przyswajanie sposobów opanowywania obaw i niepokojów, złości i smutku.

Radzenie sobie ze stresem - poznanie wartości ćwiczeń fizycznych, ukierunkowanych wyobrażeń i metod relaksacji.

Empatia - rozumienie uczuć i trosk innych osób i patrzenie na świat z ich punktu widzenia; respektowanie różnic w uczuciach, które budzą w ludziach te same rzeczy.

Porozumiewanie się - skuteczne rozmawianie o uczuciach - umiejętnie słuchanie i zadawanie pytań; rozróżnianie między tym co mówi albo robi ktoś inny, a tym, co sądzisz lub jak na to reagujesz ty; zamiast obwiniania w pierwszej osobie o własnych odczuciach spowodowanych konkretnym zachowaniem rozmówcy.

Otwartość - ceniecie otwartości i budowania zaufania w stosunkach z innymi osobami; orientowanie się, kiedy można bezpiecznie rozmawiać o swoich własnych uczuciach.

Wnikliwość - rozpoznawanie schematów rządzących twoim życiem emocjonalnym i reakcjami; dostrzeganie takich samych schematów u innych osób.

Samoakceptacja - odczuwanie dumy z siebie i postrzeganie się w korzystnym świetle; rozpoznanie swoich słabych i silnych punktów; zdolność śmiania się z siebie.

Odpowiedzialność osobista - branie odpowiedzialności na siebie: ponoszenie konsekwencji swoich decyzji i działań, akceptowanie swoich uczuć i nastrojów, wywiązywanie się z obowiązków (np. obowiązku uczenia się).

Asertywność - przedstawienie swoich uczuć i trosk bez złości i rezygnacji.

Dynamika grupowa - współdziałanie ; umiejętność rozpoznawania kiedy i jak przewodzić a kiedy iść za kimś innym, kiedy kierować a kiedy dawać sobą kierować.

Rozwiązywanie konfliktów - jak uczciwie spierać się z innymi dziećmi, rodzicami i nauczycielami; zawierać kompromisy według zasady, że wygrywają obie strony.

Realizacja programu edukacji emocjonalnej i społecznej powinna się odbywać na oddzielnych lekcjach czy zajęciach, ale również w naturalnych sytuacjach życia, które tworzą najbardziej autentyczne momenty do wykorzystania już zdobytych umiejętności i poszerzenia wiedzy o nowe elementy. Zdaniem D. Golemana wprowadzenie programu edukacji emocjonalnej i społecznej do ogólnego kształcenia winno nastąpić we wczesnym okresie życia dziecka, jego poszczególne etapy powinny być dostosowane do wieku dziecka, powinien trwać przez cały czas nauki i łączyć wysiłki szkoły, rodziny i całej społeczności.

Szkoła to miejsce formowania osoby młodego człowieka we wszystkich jej trzech wymiarach: neotycznym, psychicznym i somatycznym.

mgr Barbara Szuper-Wisz

mgr Ewa Ryszka

Bibliografia

1. Bronfenbrenner U. (1981), The ecology of human development, Harvard University Press, USA
2. Dembo M.H. (1988), Applying education a psychology in the classroom, Longman, New York and London
3. Franki V.E. (1984), Homo patients, Pax, Warszawa
4. Gałdowa A. (1990), Wybrane koncepcje osobowości, cz. 1., UJ Kraków
5. Goleman D. (1997), Inteligencja emocjonalna, Media Rodzina, Poznań
7. Good T.L., Brophy J.E. (1986), Educational psychology, Longman, New York and London
8. Hallahan D.P., Kauffman J.M.(1988), Exceptional children, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey
9. Harin N.G., McCormick L. (1986), Exceptional children and youth, Bell and Howell Company, Columbus, Ohio
10. Łobocki M. (1994), Psychologia humanistyczna a wychowanie, UMCS, Lublin
11. Popielski K.(1994), Neotyczny wymiar osobowości, KUL, Lublin
12. Spionek H. (1985), Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne, PWN, Warszawa
13. Winzer M. (1994), Children with exceptionalities, Prentice Hall, Scarborough, Ontario